

(k 80-letiju so dnja rozhdenija). Materialy Vserossijskoj nauchnoj konferencii (s inostrannym uchastiem). Moskva, 30 maja – 1 ijunja 2013 g. / Otvetstvennye redaktory Ju. P. Zinchenko, A. E. Vojskunskij, T. V. Kornilova. – M.: Moskovskij gosudarstvennyj universitet imeni M. V. Lomonosova, 2013. – S. 292-295.

Yavorska-Vetrova I. V. Self-attitude in the structure of personal self-consciousness: an analysis of the theoretical and methodological foundations. The article presents the theoretical analysis of the «self-attitude» concept in the context of the researches of a person's self-consciousness structures. In particular, B. G. Ananiev's views on "transfer" as a mechanism for forming of attitudes toward oneself, defined by them as "reflexive properties of personality traits", are discussed. P. R. Chamata's analysis of cognitive, volitional and emotional components of an attitude towards oneself in positive and negative modalities is highlighted. The multidisciplinary approach of I. I. Chesnokova is examined; she distinguished three components of self-consciousness - self-knowledge, emotional value attitude and self-regulation - and carried out a thorough theoretical study of each of them. The idea of I. I. Chesnokova has stressed that a person's adequate conscious and consistent emotional-value attitude to him/herself is the central part of his/her inner psychic world, ensuring its unity and integrity, reconciling the person's internal values concerning him/herself. V. V. Stolin's research of three emotional dimensions: self-esteem, auto-sympathy, proximity to oneself (self-interest), laying in the basis of the self-attitude macrostructure as an emotional and appraisal system and integrated into a general feeling of a person's positive or negative attitude towards him/herself, is analyzed. There are three levels of self-attitude according to the degree of its generalization. Attention is drawn to such aspect of self-attitude as the «expected attitude of others», as well as to mechanisms of self-attitude stability protection.

Keywords: self-consciousness, self-attitude, self-determination, self-image, self-knowledge, emotional-value attitude to oneself, personal sense of Self, self-esteem, auto-sympathy, self-interest.

Отримано 9.10.2017

УДК: 159.923

Ятчук Марія Сергіївна

ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Ятчук М. С. Творчий потенціал особистості працівників Державної кримінально-виконавчої служби України. У статті розглядається проблема креативності та реалізації творчого потенціалу особистості працівників органів та установ виконання покарань. Доведено значущість креативності для професійної діяльності працівників в умовах органів та установ виконання покарань. Для оцінки креативності особистості працівників Державної кримінально-виконавчої служби України використано такі показники, як: творче мислення, допитливість, оригінальність, уяву, інтуїцію, емоційність та емпатію, почуття гумору, творче ставлення до професії. Досліджено рівень розвитку окремих показників креативності працівників органів та установ виконання покарань, а саме: творче мислення, допитливість, оригінальність, уяву, інтуїцію, емоційність та емпатію, почуття гумору, творче ставлення до професії. Запропоновано напрями розвитку креативності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України у процесі проходження служби.

Ключові слова: креативність, творчий потенціал, креативні якості, творче мислення, допитливість, оригінальність.

Ятчук М. С. Творческий потенциал личности работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. В статье рассматривается проблема креативности и реализации творческого потенциала личности работников органов и учреждений исполнения наказаний. Доказано значимость креативности для профессиональной деятельности работников в условиях органов и учреждений исполнения наказаний. Для оценки креативности личности работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины использованы такие показатели, как: творческое мышление, любознательность, оригинальность, воображение, интуицию, эмоциональность и эмпатию, чувство юмора, творческое отношение к профессии. Исследован уровень развития отдельных показателей креативности работников органов и учреждений исполнения наказаний, а именно: творческое мышление, любознательность, оригинальность, воображение, интуицию, эмоциональность и эмпатию, чувство юмора, творческое отношение к профессии. Предложены направления развития креативности работников Государственной уголовно-исполнительной службы Украины в процессе прохождения службы.

Ключевые слова: креативность, творческий потенциал, креативные качества, творческое мышление, любознательность, оригинальность.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На даний час відбувається реформування Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України. Новий період вимагає докорінного перегляду існуючих підходів професійної підготовки працівників органів та установ виконання покарань. Нині важливою складовою професійної підготовки розглядається психологічна. Так, успішність виконання службових завдань працівниками органів та установ виконання покарань значною мірою залежить від рівня їх інтелекту, мотивації професійної діяльності, творчого мислення, оригінальності, допитливості, креативності, реалізації творчого потенціалу. У зв'язку з цим вбачається доцільним вивчення особливостей творчого потенціалу особистості працівників органів та установ виконання покарань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психології окремі аспекти креативності, творчого потенціалу особистості працівників правоохоронних органів безпосередньо чи опосередковано досліджували О. В. Венчик, О. В. Тімченко, О. Б. Самохвалов та інші. Проте питання творчого потенціалу особистості працівників органів та установ виконання покарань залишаються без належної уваги, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – дослідити особливості творчого потенціалу особистості працівників ДКВС України.

Методи і організація дослідження. В емпіричному дослідженні взяли участь слухачі факультету заочного навчання Інститут кримінально-виконавчої служби. Усі досліджувані проходять службу в органах та установах виконання покарань й мають спеціальні звання. Загальна кількість досліджуваних – 100 осіб.

Основою дослідження стала діагностика працівників органів та установ виконання покарань за тестом «Креативність» (автор Н. Вишнякова) для виявлення творчого потенціалу особистості та методикою «Рівень емоційного вигорання» (автор В. Бойко) для виявлення синдрому емоційного вигорання [4].

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, діяльність працівників органів та установ виконання покарань пов'язана з виконанням кримі-

нального покарання й відбувається в особливих умовах. Це може бути напад засудженого на молодшого інспектора відділу нагляду й безпеки, погрози з боку засудженого начальника відділення соціально-психологічної служби, втеча засудженого з установи виконання покарань, конфлікт між засудженим та начальником відділу соціально-виховної та психологічної роботи та ін.

Від професіоналізму працівників органів та установ виконання покарань залежить ефективність виконання кримінального покарання, попередження вчинення нових злочинів, підготовка компетентних молодих працівників тощо.

Під час виконання службових обов'язків (затримання засудженого, який скоїв втечу; прийняття на роботу нового працівника відділу нагляду і безпеки; здійснення професійного відбору; проведення профілактичної бесіди з засудженим, який конфліктує з іншими засудженими; перевірки несення добового наряду черговою зміною тощо) працівники органів та установ виконання покарань повинні вміти розв'язувати поставлені завдання, вирішувати проблеми, самостійно приймати правильні рішення, знаходити вихід у різних ситуаціях.

Таким чином, працівники органів та установ виконання покарань під час виконання посадових обов'язків здійснюють низку розумових дій, що дають змогу розкрити суть ситуації, зв'язки між об'єктами тощо.

Отже, ситуації, що виникають під час виконання посадових обов'язків, вимагають від працівників ДКВС України здійснення мисленнєвих операцій: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація, систематизація тощо [3].

Так, мисленнєва операція аналізу дає можливість працівникам ДКВС України виокремити складові певної ситуації (наприклад, втеча засудженого або напад на представника адміністрації), виділити якісь елементи, звернути увагу на певні ознаки тощо. Далі відбувається інша мисленнєва операція – синтезу, що забезпечує об'єднання виділених частин, окремих елементів у єдине ціле.

Під час вирішення різних ситуацій працівники ДКВС України використовують також таку мисленнєву операцію як порівняння, тобто знаходження подібності та відмінності між певними об'єктами, що можуть бути елементами цілого, подіями тощо.

Також працівники органів та установ виконання покарань використовують таку мисленнєву операцію як абстрагування. Абстрагування забезпечує відокремлення одних ознак, властивостей об'єкта від інших та розгляд їх самостійно.

Мисленнєва операція узагальнення дає можливість працівникам ДКВС України об'єднати певні об'єкти, ситуації тощо за певними ознаками.

Класифікація як мисленнєва операція передбачає згрупування об'єктів за певними ознаками, принципами та ін.

Операція мислення систематизація забезпечує об'єднання цілих груп об'єктів, їх класів тощо.

Таким чином, операціональна діяльність мислення працівників органів та установ виконання покарань дає можливість оцінити ситуацію, що

склалася, порівняти її з іншими, які вже мали місце раніше, й прийняти відповідне рішення.

Отже, одним з напрямів професійної психологічної підготовки працівників органів та установ виконання покарань на етапі навчання у відомчих навчальних закладах, підвищення кваліфікації в училищах, проходження службової підготовки в органах та установах виконання покарань, доцільно виділити формування уміння вирішувати певні проблеми. У процесі виконання професійних обов'язків працівники ДКВС України часто зустрічаються з екстремальними ситуаціями, що викликають відповідні емоції, негативно впливають на особистість, позначаються на її поведінці. Важливою передумовою формування у працівників органів та установ виконання покарань уміння вирішувати певні проблеми є розвиток креативності. Саме креативність надає можливість працівникам ДКВС України долати шаблонність та приймати нестандартні рішення у складних екстремальних ситуаціях.

Цілком погоджуємось з думкою О. В. Тімченка та О. Б. Самохвалова про те, що ефективність правоохоронної діяльності пов'язана із здатністю до прийняття нестандартних рішень, що визначається високим рівнем креативності працівників [5].

О. В. Венцик у праці «Фрустрованість і креативність у контексті діяльності працівників ОВС» зазначає, що «для правоохоронців вкрай важливо для ефективного вирішення складних професійних завдань і збереження свого психічного, психологічного та особистісного здоров'я вміти креативно мислити» [1, с. 226].

Як зазначають автори праці «Креативність як інваріанта професіоналізму співробітників правоохоронних органів» «креативне мислення надає можливість випереджати результати прогнозованої дії, ініціювати необхідність пошуку, позбавитись консервативних форм прогнозованої діяльності; ініціювати правоохоронців на підбір альтернатив, їх порівняння, синтез, класифікацію, доопрацювання, раціоналізацію; розширювати кордони рефлексивного аналізу, застосовувати елементи аналогій (логічних та парадоксальних)» [5].

Н. Вишнякова для оцінки креативності особистості виділяє такі креативні якості, як: творче мислення, допитливість, оригінальність, уяву, інтуїцію, емоційність та емпатію, почуття гумору, творче ставлення до професії [4].

Використавши ці критерії для оцінки рівня розвитку креативності у працівників органів та установ виконання покарань, отримано наступні результати.

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності творче мислення має середній бал за показником «Я-реальний» – 6 а за показником «Я-ідеальний» – 10. Це може свідчити про те, що творчий потенціал особистості працівників ДКВС України реалізований неповною мірою.

Творче мислення дає можливість працівникам органів та установ виконання покарань приймати рішення у невизначених та складних ситуаціях, здійснювати пошук нестандартних шляхів вирішення поставленого завдання, проблеми.

У працівників ДКВС України критерій креативності допитливість має середній бал за показником «Я-реальний» – 6, а за показником «Я-ідеальний»

– Таким чином, у працівників органів та установ виконання покарань потрібно розвивати вказану креативну якість.

Допитливість у працівників ДКВС України забезпечує прагнення до пізнання та отримання нових знань, що сприяє розвитку професіоналізму та компетентності. Допитливі працівники намагаються якомога більше дізнатись нового, а з цим пов'язано використання передового досвіду у професійній діяльності.

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності оригінальність має середній бал за показником «Я-реальний» – 7, а за показником «Я-ідеальний» – 10.

Оригінальність як критерій креативності дає можливість працівникам ДКВС України бути самобутніми, неповторними під час прийняття рішень, створювати щось нове (наприклад, пошук нових засобів виправлення засуджених).

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності уява має середній бал за показником «Я-реальний» – 6, а за показником «Я-ідеальний» – 9.

Уява як критерій креативності працівників органів та установ виконання покарань спонукає до створення нових образів, активного пошуку нових шляхів вирішення проблемної ситуації.

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності інтуїція має середній бал за показником «Я-реальний» – 7, а за показником «Я-ідеальний» – 9.

Інтуїція надає можливість працівникам органів та установ виконання покарань передбачати певні події, спираючись на попередній досвід (наприклад, старший інспектор відділу нагляду і безпеки установи виконання покарань може відчувати намір засудженого здійснити втечу або напад на працівників тощо).

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності емоційність та емпатія має середній бал за показником «Я-реальний» – 6, а за показником «Я-ідеальний» – 7.

Емоційність як критерій креативності свідчить, що працівники ДКВС України готові емоційно реагувати на значущі впливи (події, ситуації), тобто про відсутність емоційного дефіциту, емоційного відчуження, емоційного вигорання.

Емпатія ж вказує на наявність у працівників ДКВС України співчуття та співпереживання до іншого. Чуйність, співчуття, уміння співпереживати іншій людині є важливим при роботі з людьми, а тим більше з особами, які відбувають покарання й часто характеризуються негативними психічними станами.

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності почуття гумору має середній бал за показником «Я-реальний» – 6, а за показником «Я-ідеальний» – 8.

Почуття гумору забезпечує у працівників органів та установ виконання покарань успішність соціальної адаптації, надає їм можливість спілкуватись з іншими у складних і нерідко напружених ситуаціях професійної діяльності, оцінити позитивні сторони ситуації. Наприклад, під час несення служби можуть виникати конфліктні ситуації з колегами, а почуття гумору

тут може стати у пригоді. Проте використовувати гумор потрібно так, щоб не загострити ситуацію.

У працівників органів та установ виконання покарань критерій креативності творче ставлення до професії має середній бал за показником «Я-реальний» – 5, а за показником «Я-ідеальний» – 8.

Творче ставлення працівників органів та установ виконання покарань до професії є запорукою високих результатів у професійній діяльності. Такі працівники усвідомлено прагнуть до досягнення поставленої мети, покращення результатів своєї професійної діяльності. Творче ставлення до праці надає можливість працівникам ДКВС України розвивати психологічну компетентність, уникати емоційного вигорання та професійної деформації.

Проте потрібно пам'ятати, що креативність працівників органів та установ виконання покарань не повинна перешкоджати дотриманню норм та шаблонів в професійній діяльності [5].

Отже, на етапі реформування ДКВС України актуальним є відхід від існуючих стереотипів мислення й пошук нових шляхів вирішення проблемних ситуацій.

З працівниками органів та установ виконання покарань доцільно проводити заняття, що будуть спонукати до розвитку творчого мислення, а саме за такими напрямками: розвиток креативності, розвиток мислення.

Проведене дослідження показує, що у працівників ДКВС України середній бал креативних якостей становить 6. За межі середніх 6 балів виходять оригінальність і інтуїція з середнім балом 7, а творче ставлення до професії має дещо нижчий середній бал 5.

Середній бал творчого ставлення до професії може свідчити про недостатність психологічних знань у працівників, недостатню поінформованість, стереотипність дій, консервативність поведінки, ригідність мислення, орієнтацію на застарілі зразки тощо.

Крім того, виявлено статистично значущі взаємозв'язки емоційного вигорання працівників ДКВС України з їх креативними якостями. Так, проведений кореляційний аналіз показує позитивний взаємозв'язок фази «напруження» з творчим мисленням ($r=0,274$; $p\leq 0,01$) та почуттям гумору ($r=0,265$; $p\leq 0,05$). Це може свідчити про активізацію саме цих якостей креативності у працівників у фазі «напруження» й можливо їх функцію захисту особистості від емоційного вигорання. Також встановлено негативний кореляційний зв'язок фази «виснаження» з інтуїцією ($r=-0,236$; $p\leq 0,05$). Отже, з переходом емоційного вигорання у фазу «виснаження» спостерігається зниження показника креативності «інтуїція».

Розгляд образу креативності «Я-реальне» і «Я-ідеальне» за креативними якостями (творче мислення, допитливість, оригінальність, уява, інтуїція, емоційність та емпатія, почуття гумору, творче ставлення до професії) свідчить про те, що у працівників ДКВС України творчий потенціал особистості реалізовано неповною мірою.

Доцільно виділити такі напрями розвитку креативності працівників ДКВС України:

- розвиток мотивації професійної діяльності;
- оцінка власних творчих можливостей;
- розвиток прагнення до пошуку нового під час вирішення завдань професійної діяльності;
- розвиток схильності до виправданого ризику;
- розвиток здатності до оцінки та прогнозування ситуацій;
- розвиток здатності до вирішення проблемних ситуацій;
- розвиток психологічної готовності до несподіваних ситуацій, що виникають у процесі виконання посадових обов'язків й вимагають нових підходів до їх вирішення.

Таким чином, актуальною постає проблема актуалізації творчого потенціалу особистості у працівників органів та установ виконання покарань.

Висновки. 1. Проведене дослідження показує, що у працівників ДКВС України середній бал розвитку креативних якостей становить 6. За межі середніх 6 балів виходять оригінальність і інтуїція з середнім балом 7, а творче ставлення до професії має дещо нижчий середній бал 5.

2. За результатами методики для виявлення рівня креативності Н. Вишнякової встановлено, що у працівників органів та установ виконання покарань творчий потенціал особистості реалізовано неповною мірою.

3. Напрями розвитку креативності працівників ДКВС України: розвиток мотивації професійної діяльності; оцінка власних творчих можливостей; розвиток прагнення до пошуку нового під час вирішення завдань професійної діяльності; розвиток схильності до виправданого ризику; розвиток здатності до оцінки та прогнозування ситуацій; розвиток здатності до вирішення проблемних ситуацій; розвиток психологічної готовності до несподіваних ситуацій, що виникають у процесі виконання посадових обов'язків й вимагають нових підходів до їх вирішення.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отримані результати вказують на необхідність розробки та впровадження цілісної програми актуалізації творчого потенціалу особистості працівників органів та установ виконання покарань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Венцик О. В. Фрустрованість і креативність у контексті діяльності працівників ОВС / О. В. Венцик // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2012. – № 2 (1). – С. 221-229.
2. Павленко В. В. Креативність учителя як чинник розвитку педагогічної творчості / В. В. Павленко // Формування дидактичної компетентності педагогів дошкільної та початкової освіти: збірник науково-методичних праць. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 145-150.
3. Скрипченко О. В. Загальна психологія: підручн. / Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. та ін. – К. : Каравела, 2014. – 464 с.
4. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручн. / Л. Г. Терлецька. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 608 с.
5. Тімченко О. В. Креативність як інваріанта професіоналізму співробітників правоохоронних органів / О. В. Тімченко, О. Б. Самохвалов // Вісник

Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія Психологія [Електронний ресурс]. – 2014. – Випуск 4. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. *Ventsyk O. V.* Frustrovanist i kreatyvnist u konteksti diialnosti pratsivnykiv OVS / O. V. Ventsyk // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia psykholohichna. – 2012. – № 2 (1). – S. 221-229.
2. *Pavlenko V. V.* Kreatyvnist uchytelia yak chynnyk rozvytku pedahohichnoi tvorchosti / V. V. Pavlenko // Formuvannia dydaktychnoi kompetentnosti pedahohiv doshkilnoi ta pochatkovoї osvity: zbirnyk naukovo-metodychnykh prats. – Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – 145-150.
3. *Skrypchenko O. V.* Zahalna psykholohiia: pidruchn. / Skrypchenko O. V., Dolynska L. V., Ohorodniichuk Z. V. ta in. – K. : Karavela, 2014. – 464 s.
4. *Terletska L. H.* Vikova psykholohiia i psykhhodiahnostyka: pidruchn. / L. H. Terletska. – K. : Vydavnychi Dim «Slovo», 2013. – 608 s.
5. *Timchenko O. V.* Kreatyvnist yak invarianta profesionalizmu spivrobitnykiv pravookhoronnykh orhaniv / O. V. Timchenko, O. B. Samokhvalov // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia Psykholohiia [Elektronnyi resurs]. – 2014. – Vypusk 4. – Rezhym dostupu: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe/.

Yatchuk M. S. The creative potential of the personality of the employees of the State Criminal Execution Service of Ukraine. The article deals with the problem of creativity and implementation of the creative potential of the personality of the employees of the organs and penitentiary institutions. The significance of creativity for the professional activity of employees in the conditions of organs and penitentiary institutions of is proved. The following indicators are used to assess the creativity of the personality of the employees of the State Criminal Execution Service of Ukraine: creative thinking, curiosity, originality, imagination, intuition, emotionality and empathy, a sense of humor, and a creative attitude to the profession. The level of development of separate indicators of creativity of employees of organs and penitentiary institutions is investigated, namely: creative thinking, curiosity, originality, imagination, intuition, emotionality and empathy, sense of humor, creative attitude to the profession. The directions of development of creativity of employees of the State Criminal-Executive Service of Ukraine in the course of service: development of motivation of professional activity; assessment of own creative possibilities; the development of a desire to find a new job while solving the problems of professional activity; development of predisposition to the justified risk; development of the ability to assess and predict situations; development of ability to solve problem situations; the development of psychological readiness for unexpected situations that arise in the process of performing official duties and require new approaches to their solution. It is noted that the results of the conducted research indicate the need to develop and implement a holistic program for updating the creative potential of the personality of the employees of the organs and penitentiary institutions.

Keywords: creativity, creative potential, creative qualities, creative thinking, curiosity, originality.

Отримано 29.08.2017